

Części mowy (w języku polskim) dzielą się na:

a) **Odmienne**: rzeczownik, przymiotnik, czasownik, liczebnik, zaimek .

b) **Nieodmienne**: przysłówek, przyimek, spójnik, wykrzyknik, partykuła.

Do odmiennych części mowy zaliczamy:

Czasownik - informuje o czynnościach, stanach i zjawiskach. Odpowiada na pytania: Co robi? Co się z nim dzieje? W jakim jest stanie? Dzieli się na dokonany i niedokonany. Odmienia się przez:

osoby (ja, ty, on, my, wy, oni)

liczby (l. pojedyncza, l. mnoga)

czasy (cz. teraźniejszy, cz. przyszły, cz. przeszły)

rodzaje (w l. pojedynczej - r. żeński, męski i nijaki; w l. mnogiej - r. męskoosobowy i niemęskoosobowy)

Rzeczownik - Nazywa osoby, przedmioty, zwierzęta, istoty żyjące, zjawiska, uczucia i pojęcia abstrakcyjne (np. sukces czy uciecha). Zawiera także nazwy czynności, takich jak: mowa, czytanie; cech (bładość, starość) oraz liczb (dwójka, ósemka, podwójność) - nazwy są bardziej abstrakcyjne od informacji przekazywanych za pośrednictwem czasowników, przymiotników i liczebników. To również nazwy własne, które odnoszą się do indywidualnych osób i rzeczy - imiona, nazwiska, tytuły, nazwy geograficzne (Bolesław, Prus, Lalka, Kraków,). Odpowiada na pytanie: kto? co? Odmienia się przez:

przypadki: Mianownik - kto?, co?; Dopełniacz - kogo?, czego?; Celownik - komu?, czemu?; Biernik - kogo? co?; Narzędnik - z kim?, z czym?; Miejsownik - o kim?, o czym?; Wołacz - o!

liczby (l. pojedyncza i l. mnoga)

Przymiotnik - nazywa właściwości osób i przedmiotów. Odpowiada na pytania: jaki? jaka? jakie?, który? która? które?, czyj? czyja? czyje? Jest określeniem rzeczownika. Podlega stopniowaniu np.: miła - miłsza – najmiłsza. Odmienia się przez: przypadki, liczby, rodzaje.

Liczebnik - określa ilość i kolejność przedmiotów, np.: pierwszy - drugi - trzeci. Odpowiada na pytanie: ile? który z kolei? Można je podzielić na główne, porządkowe, zbiorowe, nieokreślone i ułamkowe. Główne określają liczbę rzeczy, zwierząt itp., np. dwa, jedenaście; porządkowe wyznaczają kolejność, ustalają, które miejsce w szeregu zajmuje konkretna rzecz lub osoba, np., trzeci, ósmy; zbiorowe, np. troje, ośmioro; ułamkowe, np. dwie trzecie, trzy czwarte, pół. Odmienia się przez: przypadki, liczby, rodzaje.

Zaimek - zastępuje różne części mowy, tzn. pełni funkcję innych części mowy np. rzeczowników, przymiotników, liczebników i przysłówków i przejmuje ich właściwości. Nie ma treści znaczeniowej. Dzieli się na zaimek rzeczowny (odpowiada na pytanie: kto? co? Podobnie jak rzeczownik, który zastępuje, zaimek rzeczowny pełni rolę podmiotu bądź dopełnienia; zaimek przymiotny (odpowiada na pytanie: jaki? jaka? jakie? Zastępuje przymiotnik. W zdaniu pełni funkcję przydawki; zaimek liczebnny (odpowiada na pytanie: ile? który z kolei? Zastępuje liczebnik. W zdaniu zazwyczaj pełni funkcję przydawki.

Części mowy nieodmienne

Przyimek - wskazuje, gdzie jakiś przedmiot lub osoba w danej chwili znajduje się, kiedy jakaś czynność się wydarzy, a także ustala stosunki między wyrazami np. nad, pod, do, z, w, przed, na, po, za, zza, dla, dookoła, koło. Wraz z rzeczownikiem tworzy wyrażenie przyimkowe.

Przysłówek - określa cechy jakościowe czynności oraz okoliczności wykonania czynności. Odpowiada na pytania: jak? gdzie? kiedy? Często podlega stopniowaniu. Jaką funkcję pełni w zdaniu? Może występować w roli okolicznika (np. Dziękuję bardzo), orzecznika (np. Było bardzo miło).

Partykuła - używanie partykuły jest przydatne w sytuacji, gdy mówiący chce wyrazić stosunek do wypowiedzianej treści. Partykuła modyfikuje zdanie, np. czy; wyraża przypuszczenie, np. by; zaprzecza treści wyrazu lub zdania, np. nie; wyraża rozkaz lub życzenie, np. niech, oby.

Wykrzyknik - wyraża różnego rodzaju emocje, uczucia (np. och!, ach!, oj!, ojej!). Oddaje dźwiękonaśladowczo różne odgłosy (np. brzdęk!, haps! bum!, łup!).

Spójnik - ma za zadanie łączenie wyrazów lub zdań składowych w zdaniu złożonym (np.: i, oraz, albo, lub).

Wyróżniamy następujące części zdania:

Podmiot - oznacza osobę, zwierzę, zjawisko, o którego czynności lub stanie orzekamy za pomocą orzeczenia. Najczęściej jest wyrażony za pomocą rzeczownika lub zaimka rzeczowego (czasami inną częścią mowy użytą w znaczeniu rzeczownikowym).

Orzeczenie - oznacza czynność lub stan tego, na co wskazuje podmiot. W zdaniu w funkcji orzeczenia występuje najczęściej osobowa forma czasownika, jest to orzeczenie czasownikowe. Orzeczenie może też składać się z osobowej formy czasownika być, zostać, stać się (łącznik) i innej części mowy (orzecznik). Takie orzeczenie nazywamy **orzeczeniem imiennym**.

Przydawka - jest określeniem rzeczownika, oznacza cechę lub właściwość osoby, przedmiotu, który nazywa dany rzeczownik. Najczęściej odpowiada na pytania: jaki? jaka? jakie? czyj? który? ile? czego? z czego?

Dopełnienie - uzupełnia treść czasownika, oznacza przedmiot, którego dotyczy czynność określona czasownikiem. Odpowiada na pytania przypadków zależnych (poza mianownikiem!).

Okolicznik - uzupełnia treść czasownika i oznacza miejsce, czas, cel, sposób i przyczynę czynności, którą nazywa czasownik. Wyróżniamy następujące typy okoliczników:

Miejsca: dokąd? gdzie? skąd? jaką drogą? którą?

Przyczyny: z jakiej przyczyny? dlaczego?

Czasu: odkąd? kiedy? jak długo? o której godzinie? do kiedy?

Celu: po co? w jakim celu?

Sposobu: w jaki sposób? jak?

Przyzwolenia: mimo co? mimo czego?

Warunku: pod jakim warunkiem? (kiedy?)

Związki składniowe w zdaniach

Związek zgody	Związek rządu	Związek przynależności
Wyraz określający dostosowuje swoją formę do wyrazu określanego,	Wyraz określany narzuca wyrazowi określającemu określony przypadek	Wyraz nadrzędny nie wymaga od podrzędnego wystąpienia w określonej formie
jaki? który? czyj? ile? czego? z czego?	kogo? czego? komu? czemu? kogo? co? z kim? z czym? o kim? o czym?	jak? gdzie? kiedy? skąd? dokąd? po co? dlaczego? i inne
<ul style="list-style-type: none"> • przydawka + podmiot twój zeszyt • dopełnienie + przydawka butami sportowymi 	<ul style="list-style-type: none"> • orzeczenie + dopełnienie zachwyciłam się widokiem • podmiot + przydawka wyrażona rzeczownikiem Brat Kasi 	<ul style="list-style-type: none"> • orzeczenie + okolicznik Zastanawiał się wczoraj • dopełnienie + przydawka w wyrażeniu przyimkowe Filmami o wojnie